

מדוע מברכים על בננה "בורא פרי האדמה"

ד"ר מרדכי שומרון

כל ילד יודע שעל בננה מברכים "בורא פרי האדמה", אך מי מאיתנו שאל את עצמו מדוע? בגן המצוות גדלים צמחי בננות עם אשכולות פרי עליהם. הצמחים מתנשאים לגובה של כשני מטרים ונראים כעץ לכל דבר. מי שמגדל בננות יודע שהבננה מתקיימת במשך שנים רבות. שותלים פעם אחת צמח בודד וקוטפים פרי טעים במשך שנים. ישנם פוסקים (הרא"ש) הסוברים שבננה דינה כאילן לכל דבר. אם כן, נשאלת השאלה מדוע בכל זאת אנו מתייחסים לבננה כירק ולא כאילן ואיננו נוהגים להמתין שלוש שנות עורלה, וכן לגבי שאר ההלכות הנוהגות בירק ולא באילן.

« תמונה מס' 1

נחלקו הראשונים בהבנת הגמרא בברכות מ"א (הגאונים, רש"י, תוספות ועוד) לגבי הקריטריונים הקובעים אם צמח מסוים ייחשב אילן או ירק. צמח עונתי הוא ירק. זית, רימון, תאנה או תמר הם אילנות. הבעיה קיימת כאשר ישנם צדדים לכאן ולכאן. ישנם כמה קריטריונים שהגדירו הראשונים להבחנה ההלכתית בין אילן לירק: הקריטריון העיקרי הוא משך הקיום של החלק העל-אדמתי של הצמח ויכולת ההתחדשות שלו. אם החלק העל-אדמתי מתקיים במשך שנים, הצמח ייחשב אילן. אם הוא מתכלה בכל שנה - ייחשב ירק, וכך פסק הרמב"ם. אומנם לדעת הרא"ש כל צמח שזורעים אותו בכל שנה מחדש נחשב ירק, ואילו צמח שמתקיים במשך שנים נחשב אילן, ללא תלות במשך התקיימות הגזע. ישנם קריטריונים נוספים להגדרת צמח כירק ולא כאילן ובהם: צמח שאינו מתקיים יותר משלוש שנים (חזון איש), צמח שאיכות פירותיו וכמותם יורדת משנה לשנה (מהר"ם אלשיך), צמח שנותן פרי בתוך שנה מזריעתו (רדב"ז), גזע חלול (מהר"י חאגיז).

« תמונה מס' 2

התיאור הבוטני של צמח הבננה הבננה גדלה מפקעת רב-שנתית המצמיחה גבעולים הנקראים "גזעולים" (גבעול וגזע). הגזעול הוא למעשה גבעול עשבוני גדול הצומח מהפקעת ובקצהו ישנם עלים ענקיים שאורכם כמטר. בהגיע הגזעול לבגרות לאחר כשנה מתחילת יציאתו מהפקעת, גדל מתוכו ענף קשיח נושא פרי. ענף זה יוצא מהפקעת ומסתיים באשכול שאורכו כמטר, ועליו גדלים הפרחים והפירות (תמונה מס' 1). מהפקעת צומחים נצרים חדשים במשך שנים רבות. בכל "קן בננה" שכזה ישנם תמיד נצרים וגזעולים בגילאים שונים המהווים מעין "משפחה" אחת

גדולה (תמונה מס' 2). לאחר שהפירות שצמחו באשכול מבשילים, הגזעול מת ואת מקומו תופס הגזעול שצמח לצידו מאותה הפקעת. ה"כפתור ופרח" התייחס לגזעול של הבננה היוצא מהשורש ומתכלה לאחר מתן הפירות כקריטריון מרכזי להגדרת הבננה כירק.

סיכום

לדעת רוב הפוסקים הבננה נחשבת ירק ולא אילן וממילא פטורה מחיוב עורלה וברכתה "בורא פרי האדמה". הסיבה היא אורך חייו של הגזעול הבודד, הנגזר ממבנהו הבוטני. אומנם ה"קן המשפחתי" מאריך ימים ומניב פירות איכותיים לאורך שנים רבות ואין צורך לנטוע מחדש, אך הפסיקה ההלכתית נסמכת על היות הגזעול הבודד קצר ימים ומתכלה. המבקר בגן המצוות יכול להבין היטב את השיקולים של הפסיקה ההלכתית.